

Тема. *Михайло Стельмах. «Гуси-лебеді летять». Звичай, традиції українців. Єдність світу природи і світу дитячої душі. Образ гусей-лебедів.*

Мета: продовжити роботу над опрацюванням змісту повісті; вдосконалювати навички аналізу прозового твору М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять»; з'ясувати, які звичаї, традиції відобразив автор у творі, розкрити їхню роль у житті українців та у формуванні характеру головного героя; з'ясувати суть символічного образу гусей-лебедів; розвивати пам'ять, увагу, спостережливість, виразність під час читання художніх творів, уміння коментувати, робити висновки, збагачувати словниковий запас учнів; – виховувати почуття пошани, поваги, любові до рідної літератури, її митців, виховувати любов до батьків, до своєї родини, до традицій, любов до природи, домагатися розуміння того, що людина — мудрий друг і охоронець природи, інтерес до наслідків власної праці, естетичні почуття.

Тип уроку: закріплення набутих знань, умінь, навичок.

Обладнання: підручник, портрет Михайла Стельмаха, презентація, дидактичний матеріал, предмети для аукціону.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

Вступне слово вчителя .Діти, сьогодні ми з вами живемо в чудовий час, користуємося досягненнями науки й техніки, маємо швидкий доступ до будь-якої інформації, озброєні ґрунтовними знаннями, чимало знаємо та вміємо. А ще недавно люди жили зовсім по-іншому. Вони багато фізично працювали, щоб забезпечити себе всім необхідним для життя, виконували різні роботи, про які ми сьогодні й не здогадуємося, та й відпочивали зовсім не так, як ми тепер. Але всі кращі надбання й досягнення нашого народу, його звичаї й традиції, пісні та думи не зникли, не відійшли у вічність, вони збереглися й донині не тільки в генетичній пам'яті, але й у теперішній культурі, у побуті, у звичаях, тобто в нашому серці, як щось дороге й трепетне, притаманне тільки нам, українцям. Тому ми час від часу повертаємося до народного джерела, до традицій і звичаїв, з яких беремо наснагу й сьогодні, бо все це наше, рідне, добре, любе та миле нашому серцю.

- Епіграфом нашого уроку будуть слова відомого українського поета А. Малишка.

*Чому, сказати, й сам не знаю,
Живе у серці стільки літ,
Ота стежина в нашій краю,
Одним одна коло воріт...*

Андрій Малишко

-

- Як ви розумієте ці слова?

II. Актуалізація опорних знань учнів

Слово вчителя.

Сьогодні ми продовжуємо роботу над текстом автобіографічної повісті М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять». Пропоную вам перевірити знання тексту твору, виконавши літературний диктант.

Літературний диктант.

- 1) Від імені кого ведеться розповідь у повісті М. Стельмаха? (Від першої особи.)
- 1) Чим прославився дід головного героя? (Тим, що був майстром на всі руки.)
- 2) Яка «слабкість» чи «дурість» завдавала клопоту Михайликові? (Велика любов до читання.)
- 3) Хто навчив маленького Михайлика любити красу природи й землю? (Мати.)
- 4) Кому Михайло дав жменю насіння? (Маленькому голодному хлопчикові.)
- 5) Як звали дівчинку, разом з якою Михайлик збирав ягоди в лісі, ходив до школи? (Люба.)
- 6) Над якою делікатністю дідусь підсміювалися вуличани? (Коли дідусь пізно повертався з роботи, щоб не збудити дружину, засипав на призьбі.)
- 7) Хто наполягав на тому, щоб Михайлик обов'язково навчався в школі? (Мати.)
- 8) Якою довершеною й завжди новою красою так захоплювався письменник? (Красою зірок.)
- 9) Як малий Михайлик узимку добирався до школи? (Батько, загорнувши в кирею, носив його на руках.)
- 10) Хто, за висловом письменника, пролітав над хатою, над дитинством і над його життям? (Лебеді.)

III. Оголошення теми та мети уроку.

- А тепер запишіть тему уроку в зошити.

На уроці ми повинні з'ясувати, які звичаї, традиції відобразив автор у творі, розкрити їхню роль у житті українців та формуванні характеру головного

героя; з'ясувати суть символічного образу гусей-лебедів; виховувати пошану до звичаїв і традицій українського народу, розвивати зв'язне мовлення.

Проблемне питання.

«Чому повість М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять» має таку назву?

IV. Мотивація навчальної діяльності учнів.

- Пригадайте, що таке автобіографічний твір?
- Що таке символ?

Вікторина

- А зараз проведемо вікторину на краще знання героїв твору.

- «...З одних недогарків нажив козак грошви. Його подвір'я поки ще не закарлючувалось на дрантогузтво: було кому на ньому іржати, мукати, бекати і кувікати». (*Церковний титар*)
- «До робити... був рідким, наче юшка, зате круто міг замісити якусь сутягу чи паскудство і на ньому показати спритність своєї невеликої голови, мізки якої найбільше були націлені на свіжу копійку». (*Юхрим Бабенко*)
- «Треба десь зробити січкарню, драча, крупорушку чи керата,— співаючи зробить, дайте тільки заліза, дерева і ввечері добру чарку монопольки. А хочете вітряка, то й вітряка вибудує під самі хмари...» (*Дід Дем'ян*)
- «...Коли треба щось робити, охоче допомагаю дідусеві, пасу нашу вредюгу коняку, рубаю дрова, залюбки гострю сапи, люблю з мамою щось садити або розстеляти по весняній воді і зіллю полотно, без охоти, а все-таки потроху цюкаю сапкою на городі і не вважаю себе ледащом». (*Михайлик*)
- «В її устах і душі «насіння» було святим словом. І хоч не раз вона нарікала на свою мужицьку долю з її вічними супутниками-нестатками злиднями, проте нічого так не любила, як землю». (*Мати Михайлика*)
- «З двору наполохано виходить у рам'ї, у розтоптаному взутті глибокоока, ще молода жінка, її погляд шукає землі, а розгонисті брови летять угору. ...Жінка зупиняється... потрісканими пальцями поправляє хустинку, а в її чорних очах закипають темні сльози...» (*Жебрачка*)
- «Обличчя... таке, наче вона молиться. Це тому, що вона дуже любить сад, доглядає і уболіває над ним, кожна в ньому нащепи міцно перев'язана стьожками, видертими із рукавів її сорочок». (*Бабуся*)
- «Біля самого вориння з козубом у руці стояла чорнява худенька дівчинка років восьми, очі в неї карі, з краплинами роси, рум'янци темні, а губи відстовбурчились рожевим потрісканим вузликом і чогось радіють собі». (*Люба*)

- «...Оту босоногу з двома рухливими косами віхолу, що все робить навбіжки, пританцьовуючи і сміючись або співаючи. ...Насочується сміхом, продаючи білі підківки зубів і аж три ямки: дві на щоках, а третю на підборідді». (*Мар'яна*)
- «...Його старий залоснений картузик, ганчір'ясту одежинку і чи не вперше бачу, що він справді славний: і брови в нього чорні, сосонкою, і очі красиві». (*Петро Вдовиченко*)
- «Все в нього було вже колишнім, навіть воєнкомівські штани і облягали, напружений пружиною картуз. І тільки з півфунта розсипаних всюди веснянок тримали фасон — анічутінку нічим не журились. Не було їх лише на приступці носа — на неї хтось накинув сітку прожилок, які міняли колір залежно від того, скільки і чого випив чоловік». (*Гаврило Шевко*)

- Діти, пригадайте які народні традиції, пройшовши роки і тисячоліття дійшли до нас і закріпилися в нашій культурі і побуті?
- А тепер проведемо народознавчий конкурс. Я зачитую питання, а ви відповідь запишете в зошити.

Народознавча вікторина

- ☐ Яка головна обрядова страва Різдва? (*Кутя*)
- ☐ Які предмети є атрибутом Великодня? (*Паска, крашанки, писанки*)
- ☐ Як звуться пісні, що виконуються навесні? (*Веснянки, гаївки, гагілки*)
- ☐ Як називається неділя перед Великоднем? (*Вербна*)
- ☐ Яких птахів випікали з тіста під час свята зустрічі весни? (*Жайворонків*)
- ☐ З якою свійською твариною ходили хлопчики-колядники на різдвяні свята? (*Із козою*)
- ☐ Які рослини – символи України? (*Верба, калина*)
- ☐ На яке народне свято трави й квіти набирають найбільшої сили? (*Івана Купала*)
- ☐ Скільки свят у православному календарі? (*110*)
- ☐ Яке народно-релігійне свято відзначалося цього тижня? (*Андрія*)

Отже бачу, що ви добре знаєте народні традиції. А від кого ви вперше дізналися про них? (*Можливі відповіді – від мами, бабусі, батьків*)

. А тепер ми знову працюватимемо із змістом повісті М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять», у ній автор відобразив побут і звичаї простих селян, їхні щоденні турботи. Увесь твір пронизаний народною мудрістю. Із перших сторінок ми потрапляємо у дивовижний світ казки.

V. Основний зміст уроку

Бесіда з учнями:

- Від чийого імені ведеться розповідь у повісті?
(*від імені Михайлика*)
- Отже, головний герой – Михайлик.

- ☐ Хто з героїв твору найбільше впливав на формування світосприймання й характеру Михайлика? (дідусь, мама, бабуся).
- ☐ Про які традиції і звичаї в українській родині йдеться в повісті? (Звичай батьків уводити дитину в чарівний світ природи, де все живе сприймається, як казка)
- ☐ Що ви дізналися про Михайликового дідуся? (Дід Дем'ян був майстром на всі руки, розповів хлопчикові про золоті ключі сонця, змайстрував хлопцеві вітряка)
- ☐ Як ставиться онук до дідуся?
- ☐ Яким було ставлення матері до насіння? До природи? Як сприймала вона землю?
- ☐ Чи звернули ви увагу на те, як Михайлик зайшов до хати? Що він зробив у першу чергу? (Зняв картузика). Що вам відомо про цей звичай?
- ☐ Чи можна сказати, що материне чуйне ставлення до землі й до людини передалося хлопчикові? У чому це виявляється? Який благородний вчинок Михайлика вам запам'ятався? (Михайлик пригостив голодного хлопця насінням)
- ☐ Які вірування відображено через образ матері? (язичницьке вірування). Що вам відомо з історії про дохристиянську язичницьку віру? (багатобожжя, природа як жива істота). Яких язичницьких богів ви знаєте? (Підготовлена завчасно розповідь учня).
- ☐ Як Михайлик ставиться до батьків?
- ☐ Як про це сказано в Біблії?
- ☐ Що ви дізналися з повісті про хліборобську працю? (слайд №5)
- ☐ Який хліб був найкращим хлібом Михайликового дитинства? (слайд №6)
- ☐ Як автор говорить про першу борозну? (слайд № 7)
- ☐ Якими ми уявляємо орачів?
- ☐ Про що Михайлик довідався із щедрівок? (що за плугом сам Бог ходив, а Богоматір носила їсти орачам)
- ☐ Чому батько носив Михайлика до школи? Що було найкращим одягом для Михайлика? (батькова кирея)
- ☐ Як ви розумієте вислів: «Будеш іти межі люди і вибивати іскри»?
- ☐ Які цікаві народні вислови трапляються у творі?

- ✓ Яка тема твору?
- ✓ А яка головна думка?

Композиція твору

Вдома група теоретиків повинна була визначити композиційні елементи 9 розділу.

- Пригадайте які є композиційні елементи.
 - експозиція -
 - зав'язка -
 - розвиток дії -
 - кульмінація -
 - розв'язка -

Словникова робота

- Як ви розумієте слово отряха? (бешкетник, розбишака)

Група народознавців повинна була виписати прислів'я і приказки, які згадувалися в повісті.

Група дослідників повинні були дослідити мову повісті. Пригадайте які є художні засоби.

епітет -

порівняння -

метафора – слово чи словосполучення, яке переносить ознаки одного предмета або явища на інші на основі подібностей.

Отже, мова повісті М. Стельмаха дуже поетична, метафорична, багата на різноманітні художні засоби, які впливають на наші почуття.

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

Пошукова робота

- Знайдіть епізоди, які яскраво ілюструють народні прислів'я, приказки:
- ***Шила в мішку не втайш*** (з кишені випало 2 насінини)
- ***Праця облагороджує душу людини*** (як Михайлик орав разом із батьком)
- ***Грамотний-виднющий і на все тямущий*** (прагнення Михайлика до читання і до знань)
- ***У нього не розживешся і серед зими льоду*** (коли жадібний і жорстокий односелець не дав шматка хліба голодній жінці)

- Знайдіть і зачитайте фразеологізми, які використав М. Стельмах.

«Мозковий штурм»

— Яке символічне значення має образ гусей-лебедів у повісті?

Орієнтовні відповіді.

- романтичність душі Михайлика;
- казки, фантазії в житті дитини;
- краса рідної природи;
- неповторність дитинства;
- єднання людини й природи;
- краса взагалі;
- гармонія світу.

Гра «Аукціон».

Перед вами лежать предмети, які можуть стосуватися Михайлика або ні. Ви станете господарем лота, якщо зможете якнайповніше розкрити ту чи іншу сторінку життя героя, пов'язану з лотом.

Лот №1

Про що може розказати ця грудочка цукру? (*Дитинство Михайлика припало на нелегкі часи і грудочка цукру була за розкіш.*)

Лот №2

Бублик. (*Як і кожну дитину, батьки балують Михайлика. Так, повертаючись із ярмарку, тато приніс синові гостинця – бублика за слухняність і гарні успіхи у навчанні.*)

Лот №3

Пара чобіт.

Чи стала відсутність чобіт у хлопчика підставою для ухиляння від навчання?

Лот №4

Подушка.

Яке відношення до Михайлика має ось ця подушка? (*Ніякого, нескладно здогадатись, що подушку люблять ледачі. Наш герой себе таким не вважає і має рацію.*)

Лот №5

Гарбузове насіння.

Господарем цього лота стане той, хто розкаже, яке відношення воно має до героя? (*Жінка подякувала і побажала: «Хай тобі, дитино, завжди-завжди добре буде поміж людьми.»*)

Зачитайте, що побажала жінка.

Слово вчителя.

То ж я бажаю і вам завжди достойно проходити випробування долі.

- Дайте відповідь на проблемне питання «Чому повість М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять» має таку назву?

Гра «Визнач правильне твердження»

Завдання: відповідаючи «Так» чи «Ні», намагайтеся посилатися на текст твору для підтвердження власної думки.

1. Ганна Іванівна полюбляла читати Біблію і намагалася прищепити до неї інтерес Михайлику. (*Ні*)
2. Дідусь Дем'ян зробив для свого онука вітряка. (*Так*)
3. М. Стельмах присвятив свою повість дядьку Себастьяну. (*Ні*)
4. На думку діда Дем'яна, найдорожчим для бідного чоловіка є земля, подружня вірність і пісня. (*Так*)
5. Дядько Себастьян не дозволив Михайлику потрапити на спектакль, оскільки хлопець не мав грошей. (*Ні*)
6. Навчаючись у школі, Михайлик починає писати п'єси. (*Так*)
7. Люба поважає Михайлика, оскільки він допомагає їй збирати у лісі гриби, ягоди, горіхи. (*Ні*)
8. Оскільки Михайлик не мав чоботів, то батько взимку носив його до школи на руках, замотавши у кирею. (*Так*)
9. Панас Дем'янович на селі був гарним ковалем і майстром з виготовлення вітряків. (*Ні*)

10. Для Ганни Іванівни книги — це поле і хліб, квіти і трави, сад і город. *(Так)*
11. Дядько Себастьян воював з нечистою силою. Скільки він відрубав у нечистої хвостів, ратиць, рогів! *(Ні)*
12. Михайлик не виявляв бажання вчитися, бо вважав науку нудною, нікчемною справою. *(Ні)*

VI. Підсумок уроку.

- Яких українських традицій та звичаїв дотримуються у ваших родинах?
- Яке народно-релігійне свято є для вас улюбленим? *(Щедрівки, колядки. Діти виконують щедрівку)*
- Які народні символи ви знаєте?
- Як розумієте слова Стельмаха: «А лебеді летять над моїм дитинством, над моїм життям»? *(плин життя – пройшов ще один рік, чистоту, відродження, дитинство).*
- Які риси Михайлика ви хотіли б мати й чому?
- Чим вразила вас повість? *(казковим світом, мудрістю)*
- Що корисного й повчального ви взяли для себе з повісті М. Стельмаха? *(треба дотримуватися народних звичаїв, традицій, любити рідну землю, поважати батьків)*

Рефлексія

Продовжіть речення

- На уроці я дізнався...
- Мені сподобалось...
- Найскладнішим мені було...
- Чи досягли поставлених цілей?

Слово вчителя.

Нехай у ваших душах залишаться такі ж гарні спогади про дитинство, як і у героя повісті Михайла Стельмаха, який, будучи дорослим, напише: «Я мало тоді стрічався з скарбами людського духу, та гріх було б гудити ті часи – вони були по-своєму прекрасні...».

Хай гуси-лебеді на своїх крилах приносять щастя.

Домашнє завдання

Написати твір-мініатюру на тему «А я б з Михайликом поговорив про...»